

Ірина Шумляєва

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Вплив європейських норм партисипативної демократії на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні

У статті розглядаються особливості європейських правових актів, які стосуються демократичних практик партисипативної демократії, з метою їх подальшого впровадження в Україні. Зважаючи на недостатній рівень участі населення у виробленні та прийнятті публічно-управлінських рішень на локальному рівні в Україні, звернено увагу на окремі елементи партисипативного механізму залучення членів місцевих громад до місцевого самоврядування в європейських документах з питань реалізації ними права на місцеве самоврядування.

Здійснено аналіз європейських норм з муніципальної партисипації, який засвідчив їх еволюціонування під впливом розвитку системи демократичного публічного управління та побудови активного громадянського суспільства. Результатом цього процесу стало створення сучасної комплексної системи взаємодії і співробітництва місцевих влад з територіальними громадами через інструменти концепції транспарентної муніципальної діяльності. Зіставлення змісту європейських актів щодо участі громадян в місцевому публічному житті, які приймалися протягом різних років, дозволило зробити висновок про те, що новітні документи поряд з узагальненням важливих принципів, форм і методів партисипативної демократії, вміщених у попередніх актах, також доповнено сучасними принципами і заходами їх реалізації, а оновлені способи можуть більш ефективно використовуватися під час застосування форм партисипативної демократичної участі на різних етапах співучасті.

Визначено, що сучасні європейські тенденції демократизації управлінських процесів та заохочення участі громадян в місцевому публічному житті впливають на підвищення рівня участі громадян у вирішенні питань місцевого значення в Україні. Запропоновано виділяти три послідовні рівні участі громадян в прийнятті публічно-управлінських рішень місцевого значення залежно від виду відносин, ступеню участі членів територіальної громади та інтенсивності процесу (низький – базовий інформаційний, середній – публічно-консультаційний, високий – партнерський діалоговий), регламентацію форм на кожному з них і відповідне змістовне наповнення.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, публічно-управлінські рішення, публічне управління, місцева громада, участь громадян, партисипативна демократія*

Iryna Shumliaieva

Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

Influence of European norms of participatory democracy on increasing the level of Ukrainian citizens participation in local government

The article considers the European legal acts features concerning democratic practices of participatory democracy for their further implementation in Ukraine. Given the insufficient level of public participation in the development and adoption of public administration decisions at the local level in Ukraine, the attention is focused on some elements of the participatory mechanism of involving members of local communities in local self-government in European documents on exercising the right to local self-government.

The analysis of European norms on municipal participation, which testified to their evolution under the influence of building a system of democratic public administration and an active civil society, is made. The result of this process is the creation of a modern integrated system of interaction and cooperation of local authorities with local communities through the tools of the concept of transparent municipal activities. The comparison of the content of European acts on citizen participation in local public life, adopted over the years, allows concluding that the latest documents, along with a summary of considerable principles, forms and methods of participatory democracy contained in previous acts, are also supplemented by modern principles and measures of their implementation; and the updated methods can be used more effectively using forms of participatory democratic participation at different stages of the complicity.

It is determined that modern European tendencies of democratization of administrative processes and encouragement of citizens' participation in local public life influence the increasing the citizens' participation level

in making decisions of local value issues in Ukraine. It is suggested to distinguish three consecutive levels of citizen participation in making public administration decisions of local importance depending on the type of relationship, the degree of the local community members' participation and the intensity of the process (low – general information, medium – public consultation, high – partner dialogue), the regulation of forms on each of them and the relevant content.

Keywords: *local self-government, public administration decisions, public administration, local community, citizen participation, participatory democracy*

Постановка проблеми.

Однією з головних проблем, що стоять нині перед сучасною Україною у сфері публічного управління, є недостатній рівень участі громадян в управлінських процесах, у виробленні та прийнятті публічно-управлінських рішень на локальному рівні. Стан сучасного українського суспільства детермінує необхідність поступової децентралізації політичного управління, розвиток інститутів місцевого самоврядування, що стосується й підвищення рівня самоврядної активності громадян. Розвиток партисипативних відносин в Україні спирається на історично сформовані демократичні традиції, які продемонстрували високу ступінь ефективності участі населення у вирішенні питань місцевого значення (Шумляєва, 2006; Шумляєва, 2010). Тому розвиток ідей та практики партисипативної демократії в сучасній Україні не є відходом від традицій жорсткої державності, а зверненням до самотутніх демократичних традицій, які існували протягом тривалого часу в різних регіонах нашої держави.

Водночас тривала відсутність місцевого самоврядування за радянських часів негативно вплинула і загальмувала розвиток демократичного врядування, що привело до нерозвиненості органів місцевого самоврядування, їх залежності від інтересів центральної влади, місцевих еліт, які фактично визначають цілі та напрями локальної публічної політики. У результаті інтереси населення адміністративно-територіальних одиниць залишаються на другому плані, або недостатньо враховуються органами місцевого самоврядування. Це стало значною проблемою для сфери публічного управління, оскільки породжує недовіру до органів влади з боку пересічних громадян, дезорієнтацію та розчарування їх в можливості побудови демократичного громадянського суспільства.

Відповідно першочерговим завданням у напрямі розвитку демократії в Україні має стати обов'язкове використання партисипативних принципів в діяльності місцевих органів влади. Їх реалізація пов'язана із відродженням місцевих традицій самоврядування, поширенням і розвитком існуючих громадських ініціатив, а також зі створенням нових структур співучасті під час вирішення питань місцевого значення, запозичених з досвіду європейських країн. Обраний Україною курс на європейську інтеграцію вимагає врахування кращих демократичних практик партисипативної демократії, які відтворені в різних документах європейських інституцій, з метою диверсифікації спільної діяльності інститутів місцевого самоврядування стосовно вирішення питань місцевого значення, що дозволить підвищити рівень демократизації публічно-управлінського процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика розвитку партисипативної демократії, у тому числі й на рівні місцевого самоврядування, є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких Т. Андрійчук, Б. Барбер, О. Батанов, А. Гук, В. Кравченко, В. Олуйко, Х. Приходько, В. Прошко та інші. Водночас в умовах здійснення сучасних демократичних трансформацій, реформування системи місцевого самоврядування з урахуванням євроінтеграційних прагнень України актуалізується постановка та вирішення завдання щодо реалізації на вітчизняному підґрунті європейських норм партисипативної демократії з метою підвищення рівня участі членів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення. Такий підхід обумовлює необхідність здійснення подальших наукових розвідок стосовно змісту європейських актів, присвячених питанням участі громадян в місцевому публічно-управлінському житті, а також можливості їх запровадження в Україні.

Мета статті.

Метою статті є теоретичне обґрунтування впливу європейських норм партисипативної демократії на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні на сучасному етапі демократизації публічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Суспільний прояв ідей партисипативної демократії (демократії участі або співучасті) на рівні місцевих громад стосується залучення їх членів до участі у вирішенні питань місцевого значення, а також реального впливу на прийняття публічно-управлінських рішень. Якщо на державному рівні вплив-участь (партисипація) характеризується залученням широких верств населення з метою тиску на владу (Політологія, 2016, с. 114), а партисипативний механізм розглядається як сукупність методів активної участі максимально широкого кола громадян в політичному процесі, то на місцевому рівні партисипативна демократія передбачає існування таких механізмів, за допомогою яких громадяни через щоденну роботу органу місцевого самоврядування мають можливість впливати на поточний процес прийняття рішень (Прошко, 1999, с. 19).

Незважаючи на позитивні риси демократії участі, яка поєднує пов'язані між собою механізми представницької та безпосередньої демократії через самоврядування громадян, за якого активні громадяни безпосередньо урядують для вирішення головних для них питань (Барбер, 2005, с. 257), до яких слід віднести її іміджеві переваги, залучення громадян і врахування їх інтересів, розбудову громадянського суспільства, а також розподіл обов'язків з питань розвитку громади між суб'єктами місцевого самоврядування (Місьцеве самоврядування в Україні, 2014, с. 53), ці інструменти можуть також відігравати й негативну роль, ускладнюючи прийняття рішень (Андрійчук, 2019, с. 47). Це актуалізує питання перегляду нормативно-правових актів у сфері місцевого самоврядування з метою уточнення й усунення прогалин в чинному муніципальному законодавстві. Погодимося, що в цей трансформаційний для вітчизняного місцевого самоврядування період, розвиток муніципальної партисипативної демократії пов'язаний зі здійсненням

систематизації законодавства про місьцеве самоврядування шляхом кодифікації, де один з пріоритетних розділів слід присвятити муніципальній демократії, її принципам, формам і процедурам (Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 листопада 2009 р., 2011, с. 25). За таких обставин належне правове оформлення партисипативного механізму місцевої муніципальної демократії має передбачати комплексне закріплення сукупності форм і методів реалізації принципів народовладдя через систему заходів щодо взаємодії місцевих органів публічної влади і територіальних громад під час вирішення питань місцевого значення.

Як вбачається, в концепції партисипативної демократії на рівні місцевого самоврядування системоутворюючими критеріальними факторами виступають: парадигмальні засади (зв'язок та широке спілкування між громадянами та органами місцевого самоврядування, безпосередня участь членів територіальних громад у прийнятті публічно-управлінських рішень); керівні ідеї (належного демократичного врядування, взаємоповаги до учасників партисипативних відносин, відкритість, прозорість, підзвітність, оперативність, недискримінація та інклюзивність, рівноправність, доступність тощо); загальні характеристики (партнерські відносини між органами місцевого самоврядування та місцевою громадою, поєднання елементів представницької та безпосередньої демократії, моніторинг і контроль за діями органів публічного управління на локальному рівні, пряме включення громадян у вирішення публічних справ місцевого значення, розуміння громадянами відповідальності за власні дії щодо громадського життя та їх результати); функціональне призначення (надання інформації, консультування, діалог, активне залучення); нормативне закріплення (у вітчизняних, міжнародних та європейських актах з різних аспектів демократичної громадської участі у вирішенні питань місцевого значення).

У публічному управлінні європейських країн партисипативний механізм формувался протягом тривалого часу, еволюціонувавши

до комплексної системи взаємодії і співробітництва місцевої влади з громадами через інструменти концепції транспарентної муніципальної діяльності. Цей процес був безпосередньо пов'язаний із розвитком системи демократичного публічного управління та побудови активного громадянського суспільства, що дозволило досягти стійких традицій взаємодії влади і громади, заснованих на обох бажанні сторін якнайкраще й найбільш ефективно вирішувати питання місцевого значення.

Слід відзначити, що партисипативна орієнтація публічного управління на місцевому рівні в європейських країнах побудована на низці правових актів, що стосуються участі громадян в місцевому управлінському житті, публічних обговореннях і консультаціях, а також розширенні прав і можливостей громадян. Загальною позитивною тенденцією, яка має місце останнім часом, є те, що європейські активістосовноучастігромадськостіу процесах прийняття рішень постійно оновлюються, зважаючи на розвиток суспільно-політичних, соціально-економічних та інших умов, сприяючи трансформації стандартів участі членів місцевих громад у процесі прийняття локальних публічно-управлінських рішень в напрямі його демократизації, а також напрацюванні нових механізмів побудови діалогових і партнерських форм співпраці органів публічної влади з громадянами.

Нові документи, як правило, містять узагальнення попередніх актів, разом включаючи додаткові сучасні принципи і заходи реалізації, оновлені методи, які можуть використовуватися під час застосування форм партисипативної демократичної участі, відповідно до циклічності різних етапів розвитку демократичних інститутів в країнах ЄС. Конкретні релевантні інструменти, що закріплені окремими країнами ЄС для стимулювання ініціатив з реалізації участі громадянами права на місцеве самоврядування, відрізняються залежно від рівня залучення, а їх правове закріплення є гарантією створення сприятливого середовища для діяльності територіальної громади та активізації її членів щодо реалізації права на місцеве самоврядування.

Серед таких європейських актів слід відзначити: Додатковий протокол

до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 листопада 2009 р., який набрав чинності 1 березня 2013 р. (підписаний Україною 20 жовтня 2011 р., проте не ратифікований), присвячений особливостям реалізації права кожного вживати рішучих заходів для визначення або впливу на здійснення повноважень та обов'язків місцевого органу влади (Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 листопада 2009 р., 2011); Нафпліонську декларацію «Сприяння територіальній демократії в просторовому плануванні» СМ(2014)91, прийняту на 16-й сесії Конференції міністрів Ради Європи, відповідальних за просторове планування (СЕМАТ) (Нафпліон, Греція, 17 червня 2014 р.), згідно якої участь громадськості дає змогу сформуванню спільного бачення щодо розвитку території та посилити почуття приналежності громадян до розбудови громади (Napflion Declaration: promoting territorial democracy in spatial planning, 2014); Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень СМ(2017)83-final, прийняті Комітетом міністрів 27 вересня 2017 р. на 1295-му засіданні заступників міністрів, метою яких є посилення та сприяння участі окремих громадян, неурядових організацій та громадянського суспільства в прийнятті політичних рішень (Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень СМ(2017)83-final, 2017); Огляд стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи «Участь громадськості в процесі прийняття рішень» (м. Страсбург, травень 2016 р.), підготовлений Європейським центром некомерційного права для Європейської комісії з питань демократії та державного управління з метою підготовки рекомендацій щодо участі громадськості у процесі прийняття політичних рішень, вміщуючи описуючі стандарти та принципи участі, що існують, шляхом посилання на ключові документи, ухвалені органами Організації Об'єднаних Націй, а також міжнародні конвенції та документи, затверджені Радою Європи, Європейським Союзом та ОБСЄ (Участь

громадськості в процесі прийняття рішень, 2016); Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2018)4 щодо участі громадян у місцевому публічному житті, прийняту Комітетом міністрів 28 листопада 2018 р. на 1330-му засіданні заступників міністрів, прийнята з метою оновлення Рекомендації (2001)19 (Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life, 2018).

Так, серед важливих новацій Рекомендації CM/Rec (2018)4 Комітету міністрів державам членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті слід відзначити надання в ній визначення поняття «місцеве публічне життя», як усіх питань, послуг та рішень, і, зокрема, управління та керівництво справами, що відносяться до місцевої громади або стосуються її, а також терміну «громадянин», що застосовується у контексті реалізації партисипативної участі громадян у прийнятті рішень місцевого значення, означаючи будь-яку особу (включаючи, у відповідних випадках, іноземних громадян, визначення яких надано у ст. 2 Конвенції про участь іноземців у публічному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 р.), яка належить до місцевої громади. Одночасно передбачено, що належність до місцевої громади передбачає наявність стійкого зв'язку між особою і цією громадою (Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life, 2018).

Крім цього, в Рекомендації CM/Rec (2018)4 більше уваги приділено конкретизації кроків, які сприятимуть заохоченню участі громадян в місцевому публічному житті, зокрема:

– загальним (наприклад, підвищувати просвіту громадян, розробити кодекси поведінки обраних представників влади та місцевого самоврядування, відкритість для громадськості засідань місцевої ради та її комітетів);

– пов'язаним з участю у місцевих виборах та системі представницької демократії (приміром, проводити інформаційні кампанії з метою роз'яснення процедури голосування, впровадження нових можливостей голосування, здійснювати або дозволяти здійснювати пілотні

проекти з апробації нових виборчих заходів);

– заохоченню участі громадян в процесі прийняття рішень на місцевому рівні та управлінні місцевими справами (передбачає, наприклад, використання більшої кількості дорадчих механізмів для прийняття рішень шляхом обміну інформацією й думками через громадські збори, проведення зборів громадян, громадські комісії, різні види форумів, груп, колегій громадян чи громадських комітетів, круглі столи, опитування громадської думки та користувачів; впровадження або покращення законодавства щодо петицій, позовів, пропозицій та скарг громадян до місцевих рад чи місцевих адміністрацій, процедур референдуму; розвиток таких механізмів залучення громадян до управління, як комітети користувачів, партнерські ради, пряме управління службами з боку громадян, бюджетування на основі участі тощо; покращення механізмів впливу громадян на рівні самоорганізації населення на рішення щодо інвестицій, зонування або надання послуг, а також включення до управління місцевими об'єктами через форуми, бюджети участі або волонтерські групи);

– спрямованим на заохочення окремих категорій громадян, яким через різні причини важко брати участь в місцевому управлінському житті – жінок, дітей та молоді, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, іноземних громадян (наприклад, впровадження обов'язкової чи рекомендованої системи квот щодо мінімальної кількості кандидатів однієї статі, які можуть бути внесені до виборчого списку, та/або квоти місць, передбачених для жінок у місцевих радах; сприяння на муніципальному рівні ініціативам створення дитячих чи молодіжних рад, а також забезпечення молоді самостійно створювати та втілювати проекти; розгляд питання про зменшення вікового цензу для голосування або можливості балотуватися на місцеві вибори, участі у місцевих референдумах, консультаціях та місцевих ініціативах; залучення людей похилого віку та інвалідів до публічно-управлінського життя через відповідні консультативні ради).

В більшості європейських актах, прийнятих останнім часом, акцентується увага на важливості розширення можливостей

участі громадян в місцевому управлінському житті, що потребує подальших зусиль щодо підвищенні рівня культури співучасті, а також розвиток засад, закладених в раніше прийнятих документах. Наприклад, в Керівних принципах щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень від 27 вересня 2017 р. за основу громадської участі у процесі прийняття рішень взято форми, які закріплені у Кодексі кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухваленому Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 1 жовтня 2009 р. (надання інформації, консультування, діалог і активна участь) (Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень СМ(2017)83-final, 2017, с. 3). Цей кодекс визначає чітку послідовність етапів участі залежно від їх інтенсивності – від інформування (низький рівень) до консультацій, потім до діалогу та партнерства (високий рівень), що можуть використовуватися на будь-якому процесі прийняття рішень, але є актуальними тільки у певні моменти процесу залучення (Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, 2009). Водночас в Огляді стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи «Участь громадськості в процесі прийняття рішень» ці чотири рівні трансформовано в три (доступ до інформації, консультації, активна участь – партнерство), а діалог визначається у якості загального виміру участі та залучення, як основна активна форма співпраці, що підкреслює всі рівні та є передумовою партнерських відносин (Участь громадськості в процесі прийняття рішень, 2016, с. 22).

Під впливом європейських документів щодо партисипативної демократії в Україні необхідним є виокремлення трьох послідовних рівнів участі громадян в прийнятті публічно-управлінських рішень місцевого значення залежно від певного виду відносин, ступеню участі членів територіальної громади та інтенсивності процесу:

– низький (базовий інформаційний) рівень, форми якого закріплені законом, тому відповідні приписи щодо їх використання мають імперативний характер (передбачене законом періодичне інформування населення

органами та посадовими особами місцевого самоврядування не менш як два рази на рік про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітування перед територіальними громадами про свою діяльність; звернення громадян; електронні петиції; доступ до публічної інформації тощо);

– середній (публічно-консультаційний) рівень, регламентація форм якого передбачена законами або локальними актами, а регулювання відповідно пов'язано з імперативними або диспозитивними нормами права залежно від виду партисипації (місцеві референдуми, загальні збори громадян за місцем проживання; громадські слухання; створення громадських консультативних рад й інших дорадчих органів при місцевих радах; громадські журі; муніципальні форуми; використання інструментів консультування з населенням, закріплених у статутах територіальних громад, зокрема участь в роботі органів місцевого самоврядування);

– високий (партнерський діалоговий) рівень, форми якого обов'язково регламентуються на локальному рівні в статутних документах територіальних громад та окремих локальних положеннях (місцеві ініціативи; врядування через інституції самоорганізації населення; надання членам територіальних громад повноважень органом місцевого самоврядування щодо управління місцевими справами, спільні проекти місцевого розвитку та їх реалізація, участь громадян у процесі планування та партисипативному бюджетуванні тощо).

Висновки.

В Україні на сучасному етапі мінливість та несталість зовнішнього середовища обумовлює наявність низки проблем, що виникають через непорозуміння між територіальними громадами та органами місцевого самоврядування в частині прийняття локальних публічно-управлінських рішень, навіть на першому рівні участі – інформування громадян про можливості й форми участі у місцевому публічному житті. Зважаючи на те, що органи місцевого самоврядування наділені належними повноваженнями щодо залучення громадян до місцевого публічного життя, власне тільки від них

залежить розширення транспарентності та публічності їх діяльності, переходу від закритого для населення механізму прийняття публічних рішень до зрозумілого, оперативного й відкритого механізму вироблення, прийняття, реалізації тактичних і стратегічних рішень.

За такого підходу має здійснюватися пряме, постійне залучення в різних формах участі найбільш активних представників територіальної громади до процесів публічного управління. У свою чергу, функціонування партисипативного механізму в системі публічного управління пов'язане з активізацією самих членів територіальних громад, що має базуватися на відповідних принципах їх діяльності, зокрема: самостійності (власне усвідомлене обрання форми участі під час вирішення місцевих справ); відповідальності (дотримання членами територіальних громад установлених норм

щодо участі в публічному управлінні); компетентності (реалізація права на місцеве самоврядування в тій сфері, де громадянин має спеціалізовані знання і досвід); реальності здійснення (врахування всіх необхідних умов, за наявності яких є можливість вирішити питання місцевого значення). Враховуючи європейські норми та відповідні позитивні напрацювання країн ЄС щодо участі громадян в місцевому управлінському житті, зміщення наголосу з односпрямованого функціонального підходу до інтеракції в Україні дозволить розглядати процес публічного управління як результат комплексної взаємодії між суб'єктами місцевого самоврядування, що має бути відтворено на сучасному етапі в новій редакції Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а в подальшому у відповідному кодифікованому акті з питань місцевого самоврядування.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Андрійчук Т. С. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. Політичне життя : наук. журнал / редкол. Т. Л. Нагорняк [та ін.]. 2019. № 1. С. 45–50.

Барбер Б. Сильна демократія: політика учасницького типу. Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2005. С. 254–262.

Батанов О. В., Кравченко В. В., Приходько Х. В. Партисипативна демократія в системі місцевого самоврядування: проблеми законодавчого регулювання. Аспекти публічного управління. 2014. № 9-10 (11-12). С. 12–28.

Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 листопада 2009 р. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні / А. К. Гук, В. М. Олуйко, В. Я. Прошко, В. В. Толкованов ; під ред. В. В. Толкованова. Київ : Крамар, 2011. С. 128–131.

Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень CM(2017)83-final : прийняті Комітетом міністрів 27 вересня 2017 р. на 1295-му засіданні заступників міністрів. URL : <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>.

Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень : ухв. Конференцією неурядових організації Ради Європи на засіданні 01 жовтня 2009 р. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb>.

Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.

Політологія : навч. посіб. / за ред. О. К. Струкевич, О. П. Конотопенко, С. А. Лапшин. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 403 с.

Прошко В. Залучення громадян – американське бачення. Аспекти самоврядування. 1999. № 1 (3). С. 18 – 22.

Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи, м. Страсбург, травень 2016 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/civik_Europe_2016.pdf.

Шумляева І. Еволюція розвитку територіальної громади в Україні (IX – п.п. XVIII ст.). Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / редкол.: С. М. Сербогін (голов. ред) та ін. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2006. Вип. 1(23). С. 278 – 287

Шумляева І. Д. Становлення та розвиток інституту територіальної громади в Україні: організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпро, 2010. 223 с.

Napflion Declaration: promoting territorial democracy in spatial planning (17 June 2014). 2014. URL : http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/CEMAT/16CEMAT/16CEMAT-2014-5-RES1_en.pdf.

Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States

on the participation of citizens in local public life : Adopted by the Committee of Ministers on 21 March 2018 at the 1311th meeting of the Ministers' Deputies). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807954c3.

REFERENCES

- Andriychuk, T. S. (2019). Partisipatorna ta deliberativna demokratiya v suchasnomu politichnomu diskursi [Participatory and deliberative democracy in modern political discourse]. *Politichne zhittya – Political Life*, 1, 45–50 [in Ukrainian].
- Barber, B. (2005). Silna demokratiya: politika uchasnitskogo tipu [Strong democracy: participatory politics]. In: *Demokratiya: Antologiya – Democracy: An Anthology*. O. Protsenko, V. Lisoviy. (Ed.) (pp. 254–262). Kyiv : Smoloskip [in Ukrainian].
- Batanov, O. V., Kravchenko, V. V., & Prihodko, H. V. (2014) Partisipativna demokratiya v sistemi mistseвого samovryaduvannya: problemi zakonodavchogo reguluvannya [Participatory democracy in the system of local self-government: problems of legislative regulation]. *Public administration aspects*, 9-10(11-12), 12–28 [in Ukrainian].
- Guk, A. K., Oluyko, V. M., Proshko, V. Ya., & Tolkovanov, V. V. (2011). Dodatkoviy protokol do Evropeyskoyi hartiyi mistseвого samovryaduvannya pro pravo uchasti u spravah mistseвого organu vladi [Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government on the right to participate in the affairs of a local authority]. In: *Posibnik z pitan partisipativnoyi demokratiyi (demokratiyi uchasti) na mistsevomu rivni – Handbook on participatory democracy (participatory democracy) at the local level*. V.V. Tolkovanov (Ed.). (pp. 128–131). Kyiv: Kramar [in Ukrainian].
- Kerivni printsipi schodo gromadskoyi uchasti u protsesi priynyattya politichnih rishen SM(2017)83-final: pryiniati Komitetom ministriv 27 veresnia 2017 r. na 1295-mu zasidanni zastupnykiv ministriv [Guidelines for public participation in the political decision-making process of the CM (2017) 83-final: adopted by the Committee of Ministers on September 27, 2017 at the 1295th meeting of the Deputy Ministers]. (2017). Retrieved from <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135> [in Ukrainian].
- Kodeks kraschih praktik uchasti gromadskosti u protsesi priynyattya rishen : uhv. Konferentsiyu neuryadovih organizatsiyi Radi Evropi na zasidanni [Code of best practices for public participation in the decision-making process]. (2009). Retrieved from <https://rm.coe.int/16802e2ddb>.
- Kovbasyuk, Yu. V., Vaschenko, K. O., & Tolkovanov, V. V. (2014). *Mistseve samovryaduvannya v Ukrayini : suchasniy stan ta osnovni napryami modernizatsiyi [Local self-government in Ukraine: current state and main directions of modernization]*. Yu. V. Kovbasyuk (Ed.). (pp. 128–131). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
- Strukevich, O. K., Konotopenko, O. P., & Lapshin, S. A. (Eds.). (2016). *Politologiya [Political Science]*. Vinnitsya: Nilan-LTD [in Ukrainian].
- Proshko, V. (1999). Zaluchennya gromadyan – amerikanske bachennya [Involvement of citizens – the American vision]. *Aspekty samovryaduvannya – Aspects of self-government*, 1 (3), 18–22 [in Ukrainian].
- Uchast gromadskosti v protsesi priynyattya rishen. Oglyad standartiv ta praktik u krayinah-chlenah Radi Evropi [Public participation in the decision-making process. Review of standards and practices in Council of Europe member states]. (2016). Strasburg. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/civik_Europe_2016.pdf.
- Shumlyayeva, I. (2006) Evolyutsiya rozvitku teritorialnoyi gromadi v Ukrayini (IX–XVIII st.) [Evolution of the development of the territorial community in Ukraine (IX–XVIII century)]. *Aktualni problemi derzhavnogo upravlinnya – Actual problems of public administration*, 1(23), 278–287. S.M. Serogin (Ed). Dnipro: DRIDU NADU [in Ukrainian].
- Shumlyayeva, I. D. (2010) Stanovlennya ta rozvitok institutu teritorialnoyi gromadi v Ukrayini: organizatsiynopravoviy aspekt. *Candidate's thesis*. Dnipropetr. region. in-t derzh. upr. Nats. akad. derzh. upr. pri Prezidentovi Ukrayini [in Ukrainian].
- Napflion Declaration: promoting territorial democracy in spatial planning. (2014). Retrieved from http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/CEMAT/16CEMAT/16CEMAT-2014-5-RES1_en.pdf.
- Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life. (2018). Retrieved from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807954c3.

Shumliaieva Iryna

Ph.D., Assoc. Prof., communaua@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 14.01.2021

Схвалено до друку / Accepted: 22.02.2021